

Aitona ta billoba

M. Pelay Orozco

Bozas Urrutia-k itzulia

Nork ez zituen ezagutzen errian? aitona ta billoba aiek, are geiago ziruditen: lagunak, adiskideak. Olarra zarrak, itsas-zabaleko pillotu izana, beladun ontzien itsas-aldi erromantikua ezagutua zuen bere gazte-denboran. Orain astuntxo ta baldartxo zebillen, gorputz aundia balantzaka, zango zaharrak koloka, mariñel-zamarra lodi bat soñean eta txapela buruan. Kokotzpeko bizarra zeukan, Arriluze'ko bakarra. Olarra txiki bere billobatxoa ondotik zebilkion. Erkin xamarra, ume xartua, gizontxo-irudikoa.

Ederki moldatzen ziran biak. Astegun guziez joaten zan pillotu zaharra eskolako ateraño, mutikoaren billa, merienda patrikan zeramala. Etxean ere, elkarren alde agertu oi ziran, baten utsak besteak estali naiean beti. Bait-zekien aitonak —zakartuaz zijoan-eta—, billoba men eta zentzudun hura, billoba ez baña adiskide zirudien hura, bera konprenitzen zuen bakarra zala... Arekin ez zuen sekulan liskarrik ez itz gogorrik izaten. Billobari aldiz, aitonarekin ibiltzea atsegiñago zitzaion, bere adifiek mutillek eskeiñi zitzaioketen jolai-gai guziak baño, zein ere zoragarriak izan zitezkean jolasgaiok. Eta ba-ziran, izan ere, joku aiek edozein mutil zoratzeko diñakoak! Ortxe duzu Juan Mari, esaterako: noranai joan zitezkean arekin: Gaztelugain mendira joan, arboletara igo, bertan kabiak billatu, edo Tximistarri'ko zulora sartu... mutillek ziotenez, izugarri sakona zan zulo hura, eta itsasorañoko irtenbide izkutu bat ba-zuen. Eta, Txipiroi? Txipiroi'en adiskide izatea, orixe zan mutil guzien kutizia eta irritsa! Kaieko saregille baten seme zalarik, Arriluze'ko kaiean pausatzen ziran batel guzietara sartzea libre zuen arek, eta arekin batean zebillenak ere bai, eta edozein ontzitan naj erara egon edo ibil-

tzea, naiz txikatzen, naiz portu-barruan inguruka egiten beste onzietako lokarrietatik elduaz; edo naiago ba-zuten, atzeraka arraun egin edo zer-nai maniobratu aritzea...

Olarra txikik, ordea, zarrarekin ibilli naiago. Onek gaiñera ez zuen parerik piraten gertariak kontatzen eta ekaitzen eta ondoratzen berri ematen... Olarra zaharrarentzat, munduko mariñelik bikaiñenak, euskaldunak izan.

— Eta ingelesak? billobak galdetzen zion, noizpait.

— Baita, piñak dira oiek ere; ez ordea euskaldunak aña.

Alako arrotasun dirdaitu bat egeri oi zan Olarra-txikiaren begietan, euskaldun itsas-gizonen egiñak entzutean. Danak sendoak ikusten zituen, danak indartsu, ausarta bioztun eta burutsuak.

— Nor izan zala uste duzu, nor, lenengo itzulia munduari egin ziona? galdetu oi zion aitonak; eta gero, alperreko galdera orri berbererak erantzunaz: —Euskaldun bat, jakiña! Nor bestela? Eta Ameriketara lenengo iritxi ziranak? Baita euskaldunak oiek ere, Xanti! Baleen atzetik ibilli eta Terranova'raño eldu... Azkarra zuten aiek besoa, bai alafede!

Noizean bein Olarra zarrak, billobaren aurrean bere burua aundi egitearren edo, ogei urtetako sasoi oraindik ba-zuelakoan edo, kaieko petrillera igo oi zan, eta bertan luzaro egon, urruti-aldera begira. Estu ta larri jartzen zan Xanti olakoetan. Jeisteko esatera ez zan ausartzen, minberatu ez zedin; baiñan arresi-gaiñean zutik, anka zahar aiek indarga ta kolokan ikusteak barrukoa biziro naigabetzen zion.

— Goazen etxera, aitona —esan oi zion azkenik, ikarak jota, bere egiazko asmoa diximulatu nairik.

— Egon piskat, Xanti, oraintxe goaz —erantzun oi zion aitonak, bere ikusketari berriz ere ematen zala. Ixteban'en baporetzua ematen du arek. Igan zaitetz eta beitu zeorrek.

* * *

Aiton-billoba aien adiskidetasunak, kezkek eta buruausteak sorrarazten zituen etxean.

— Aitona, Xanti ondatzen ari zaigu —bein eta berriz esaten zion amak senarrari. Beti esaten dizut gure mutillak bere kidekoekin ibilli bear lukela.

— Zer egingo zaio, neska! erantzuten zion arek, etsiturik. Sor-tuko zaio, ari ere, aienganako zaletasuna.

Egunak joan egunak etorri, ez zitzaion sortu. Aitonarekin ibiltzea geroago ta goxoago, betiko bide jakiñari jarraituaz. Eskoletatik

irtenda, erriko plaza zearkatu, Joxepa-eneko estanku-aurrean zeuden arri-maillak jetxi, elizaren aurretik pasa, ta irten oi ziran karrika estu itzaltzu batera, portura jotzen zuena.

Kaiera eldu baiño len, Benantzio Amube'ren saltokiaren aurretik igaro bearra zuten. Zer-nai itsas-tresnaz ornituriko denda bat zan hura: sestanteak, itsas-orratzak, argiontziak, bizi-salbagailuak, lemak, arrantzarako kanaberak, sareak...

Erakustoki arri begiratzea atsegin-iturri goxoa zan Xantirentzat. Ordu aundiak joango zitzaizkion bai berari, konturatu ere gabe ta bertan josia bezela, barrutik ateratzen zan galipotaren eta linazolioaren usaia gogotik artzen zuela.

—Zertarako da ori? galdetzen zion txitean-potean aitonari, agirian zeuden tresnetako bat edo beste seiñalatuaz.

Eta tresna bakoitzaren zertarakoa azaltzen zion, pazientzi aundiz, aitonak.

Noizpait, erakustokira begira zeudelarikan, dendako jabea atean agertu oi zan: On Benantzio Amube, alegia.

On Benantzio irurogei urtetsuko gizona zan, ez andi ez txiki, gizen xamar, sudur aundi-aundi, begi urdin, arpegiera men eta kemen-tsu. Beti ere dotore jantzita ageri oi zan, egal txikiko kapela malgu bat (1) buruan, eta urrezko kate lodi bat koratillotik esegita.

Alako batean Xantiri: —Zer izango zera zu— galdetu oi zion, —aita bezela beterinaio, edo itsas-gizon, aitona bezela?

Mutikoak, zalantzaldi txiki baten ondoren eta aitonari zearka begiratuaz: —Ni, isasgizon, erantzun oi zuen.

—Ori dek, motel! Ojukatzen zuen Amube'k, gogo beroz. Euskaldunak, itsas-gizonak izan bear, ez al da?

Aitonaren begietan orduan —mariñel izan oi duten begi triste ta argigabeak ziran aiek— argi-izpi bat nabaitu zitekean lipar batez, joandako (galdutako) gaztetasunaren kemenak eraberritu nai izan ealute bezelaxe.

* * *

Egun batez, ikastaroaren azken-egunetako batez, maiean zeudela, aitak «ea zer karrera izango ote zitzaion gogozkoena» galdetu zion Olarra-txikiari.

—Arriluze onetan ezer gutxi ikasiko dezu aurrerantzean —esaten zion, sagar aundi lodi bat zuritzen ari zan bitartean. Pentsatu bear degu bada, karrera bat, ogibide bat edo bestez. Zerorrek era-

---

(1) malgu: flexible.

baki bear dezun gauza da au, Xanti. —Eta gero, ogibide batzuen alde onak eta alde txarrak ziralata, oarkizun batzuk egin ondoren, onela jarraitu zuen: —Begira, ni beterinario izan naiz emen, eta ez zaigu ain gaizki ibilli, kukuak ez digu ain gaizki jo. Lasai bizi gerala esan dezakegu, eskuarteak ere ba-dauzkagula ezin ukatu. Pentsa zazu ba, beterinario izan nai ote dezun, aita bezela edo-ta miriku naiago... zedorrek ikus.

Itz oien ondoan, ixilaldi luze bat: Arriluzeko beterinario pres-tuak sagarra zuritzen ari zan bitartean, emazteak mutikoaren arpe-gian, tink, josiak zituen begiak. Olarra zarraren biotza berriz —zer esanik ez da— taupa ta taupa ari!...

— Esan, Xanti, esan bildurrik gabe —ekin zuen aitak andik laister, babeskor eta maitekiro. Zer edo zer pentsatua izango dezu onezkero, ezta?

Xantik, burua gora ta bera, baietz.

— Injeñeru ala —aitak asmatu nairik— etxegille edo...?

— Ez aita —Olarra-txikik erdi aopean. Itsas-kapitan izan nai nuke.

Ama asaldatu egin zan ezurretaraño.

— Jesus Maria ta...! Ez esan olakorik, seme, ez esan txantxetan ere! Ba nekien nik, bai ederki jakin ere, zer gertatu bear zuen!

— Utzizu, tartetu zan aita, pakegille. Interesdunek erabaki bear duten gauza da auxe.

— Ori ateraldia! oju egin zuen amak. Interesdunak! Ori esatea ere... eta nor, ba, geu baño geiago? Ume bat baizik ezta bera, eztaki mariñel baten etorkizuna zer dan. Bizi guzian aruntz-onuntz itsasoan barrena ibilli, etxerik ez, pamilirik eta dirurik ere ez, eta azkenean ezertarako ez dan agure zar bat izatera eldu, orratx!

Iztxo bat esateko gogoia sortu zitzaion pillotu zarrari; ixilik gel-ditu zan ordea. Zer erantzuna eman zezaieken, gero ta gero ere, amaren itz zentzuzko aiei?

* * *

Ez zitzaion batere atsegin Arriluze-ko abel-sendalari prestuari bere seme aren asmoa, ez noski. Naiago izan zuen, semea aitak noiz-pait utzitako lekua arturik (beterik, beteaz) Arriluze'ko beterinario izatera eldu zedin egunen batean. Amets ederrik asko zuen egiña aspaldidanik, etorkizun orreri buruz... Baiña Xantiren aitak ba zi-tuen bere legeak ere. Ete lege aietakorik bat zera zan, mutillaren joerari trabarik ez jartzea. Orregatik Tolosa'ra bialtzea erabaki zuen, pamilitar batzuegana, bakazioak antxen igaro zitzan.

— Ea ba, itsas-egitik urrun arkitzean, ustekizun ori aienatzen zaion burutik— esan zuen bere baitan.

Onela beraz, iru illebeta ba-zituen mutikoak bere karreraren izangoa ausnartzeko. Oporraldiak bukatuta, bere artan tematurik jarraitzen bazan, itsas-gizon izango zan.

— Esaten nizun nik, bai milla bider esan! Oju egiten zuen bizkitartean emazte burudunak —zure aitak Xanti ondatuko zigula goiz ala berandu! Noski ba, beti Elkano aboan, beti Okendo gora ta Txurruka bera, beti piratak, itsas-lapurrak eta balezaleak aipatuaz eta errepikatuaz, orain gure Xantik ere mariñel izan nai... txuri egin degu!

— Ez geiegi larritu, emakumea, erantzuten zion arek. Artu pазientzi piska bat. Fuentsezko joera ez bada, axaleko kutizia, edo kasketa bat baizik ezpada, itzaliko zaio, bai seguru asko.

— Bai baña, benetako deia baldin bada?

— Orduan... itsas-gizon izango da.

* * *

Udara artan eta lenengo aldiz ikusi zuten Olarra zarra, errian gora errian bera, bakarrik ibilki. Bizkarra makurtago, zangoak aulago. Bestela ere, betiko bide jakina egiten zuen egunero, Amube'ren denda aurrean alditxo bat geratzen zala.

— Mutikoaz zer berri? galdetzen zion arek.

— Hura... ederki dago, erantzun oi zuen zarrak, argitasun andirik eman gabe.

— Mutil azkarra da —esaten zuen On Benatzio'k, azken itza bezela. Eta esaten zuen ori, alaxe zala uste zuelako batetik, eta billobaz edozein laudorio entzunda, aitona asko poztutzen zala bazeki-elako, bestetik.

Eta itzen bat edo beste esan ondoren —eguraldia zala, arrantza zala...— kai-aldera zuzentzan zan Olarra zarra.

Agurea gero ta illunago, gero ta uzkurrago zegoen. Ez zuen etxean itzik ateratzen; aterata ere, ernegazioak botatzeko zan.

Eguraldi txarra ari zuenean, errañak: —Ez zaitetz gaur irten esan oi zion.— Kontuz ibilli bear dezu...

— Kontuz ibilli, kontuz ibilli... kurrunkatzen zuen aitona suminduta. Zer usteko du onek, ontzi-loren bat naizela edo? Makiña bat euri-jasa sorbalda gaiñean arturik egon, eta lau tantok ni ikaratu?

Eta ba-zijoan kanpora bere ibilletak egitera.

* * *

Eta gertatu zan... gertatzekoa.

Arratsalde batez dana blai-blai egina eldu zan aitona etxera, otzak pasea ta dar-dar. Kaietik zetorrela zaparradak arrapatu ta ez zitzaion bururatu ere, Erri-etxeko arkupetan bere burua babestea.

Errañak pontxe bat preparatu zion, pattar kopa batzukin.

— Izerdi-aziko dizu onek, esan zion maitekiro.

— Bestelako gauza! erantzun zuen aitonak umore txarrez, oiean sartzen zan bitartean. Bi kopatxo pattar, katillutzar batean esneakin nastuta artzeak, neri izerdi erazi? Kupela bat edan bearko nuke nik, gutxienez, izerditan asteko!

Nai ta ez, pontxea artu bear izan zuen; eta usteaz kontra, izerdi-patsetan zegoen laister asko.

Biaramunean sukarrak artuta zegoen, ez gutxi. Alaz ere, jaiki bear zuela ta jaiki bear zuela.

Gogortu bear izan zuen semeak:

— Ez orixe, inñolaz ere —esan zuen kementsu. Zu ez zera gaur jaikiko.

— Ez daukat ezer baña!

— Euki ala ez euki, oiean geratu bearra dezu, mirikua etorri artean.

— Zer miriku ta zer ziriku! Nik ez det miriku bearrik!

— Ez zaitetz olakoa izan, aita —ekin zuen semeak, maitekor bañan agintzaile. Zuk, edonork bezela dezu mirikuaren bearra, gaixo zaudenean!

Nekez bai nekez, zuritu zuten azkenik.

Eguardi-aldean etorri zan On Luzio, erriko sendagillea. Gizon atsegiña zan urtetsua, eizari amorratua. Arpegi ta begitarte alai ta argia zuen, begitxoak sarkor, sudurra me ta aboa aundi ta irrisu.

— Ikus dezagun ba, gizon onek zer duen —esan zuen goraki ta arraikiro, gaixoaren gelara sartuaz.

Purrustada batez erantzun zion Olarrak.

— Ea ba, jarri zaitetz —esan zuen sendagilleak.

Obeditu zuen gaixoak, gogotik ez bada ere, eta On Luzio bizkarrara ikertzen asi zitzaion, bere beatz aundi urduriekin kolpatxuak ematen zizkiola.

— Ea egin zazu eztul...

— Ejem!

— Ea berriz...

— Ejem!

— Ea geiago...

— Ejem, ejem, ejem!!

— Arroka bat baño sendoago zaude —esan zuen On Luziok az-

terketa bukatuta. Nik uste det, gizon onek itsasora itzuli bearco duela berriz ere.

Orduan agureak (nork bere opillari ikatza...): —Beraz, jaiki al ninteko? galdetu zuen.

—Gizona, gizona, oraindik ez. Oiean egun batzuk pasa bearco dituzu.

—Zertan gaude, ba? Ez al dezu esaten arroka bezain sendo na-goela?

—Bai, bai, baña pazientzi apur bat euki bearco degu, ariñegi ibilli gabe.

Baiñan, gaixoaren gela utzita, senar-emazteakin bakarrean ari zalarik, bestela mintzatu zan.

Polliki zaitu bearra du —esan zuen beterinarioaren idazgelan, errezeta betetzen zuela.—Katarro gaitza du. Ongi zaindu ezkeroz, ez tet uste gauza aundia izatera elduko danik. Urte asko ditu baña ta orrengatik arreta geiagoz zaindu bear degu.

* * *

Udara azkenetan egon eta Olarra zarra oiean jarraitu, bat ere obetu gabe; alderantziz: jateko gogoa galdua zuen, eta aldi berean, bere kemen-apurrak ere bai. Ez zuen orain kontrarik egiten, agintzen zioten guztia egiten zuen. Egun batzuez lenago sesio gogorrak sortzeko aitzakia ziran'erremedio aiek berak ere, otzan-otzan artzen zituen orain, txintik atera gabe.

—Gizon onen gaitza, auxe da: dana berdin zaiola, ezertaz ere ajolatzen ez dala —esan zuen egun batez On Luziok.— Bizitzeko kutizia ta griña galdu du, orra. Ez du sendatzeko borondaterik.

—Orrela bada, dana galdua dago? —galdetu zuen beterinarioak, naigabeturik.

—Ez gizona, ez orrenbeste. Zirikatu bear zaio, ori, ea bizi naia ernetzen zaion berriro. Azkarra dalarik, berak nai izan ezker, ongi jarriko litzake seguro asko.

—Bizi-naia berpiztuerazi... zail xamar derizkiot!

—Bai noski. Ezta alere ezin-egiña.

—Agiriko da, bada.

* * *

Olarra-txiki'ren bakazioak bukatuta alako egun batez etxean azaldu zan. Aitonaren eritasunaz ezer ez jakinda, gutxik egin zuen kordea galdu ez ba zuen, naigabearen naigabez.

—Ez ainbeste ikaratu, Xanti —esan zion aitak —Makal ba da-go ere, senda ditekela esan du sendagilleak.

- Ain zartxoia da ta... marmar egin zuen mutikoak, zotinka.
- Bai, baña ez du orrek ajola; beraren eskuko dagoela sendatzea, dio On Luziok. Berak nai izan ezker, sendatuko dala. Bizitzako kutizia ta gogoia berriz ere sentitu... orra egin bear duena.
- Zuk ala uste al dezu? esan zuen mutillak aopean eta zalan-tzakor.
- Bai, mirikuak alaxe esan eta ez digu berak gezurrik esango.
- Olarra-txikiaren begitxoak ñir-ñir egin zuten lipar batez, maldoen atzetik.
- Ez zaitez oraindik sartu maitea, zero lasaitu arte —amak esan— Kontu, negar egin dezula oartu ez dedin.
- Bakarrik al dago?
- Ez, On Benantzio arekin dago, ikustera etorri zaio ta.
- Tira, garbi zazu pixkat mutur ori —gaiñeratu zuen aitak.
- Mutilla bañu-gelara sartu eta bereala agertu zan, musu-zapiatz be-giak igurtzika.
- Eta, Xanti? Ezer pentsatu al dezu arako gauza artaz, Tolo-sa'ra baño len aipatu genduenaz?
- Bai, aita.
- Eta... zer erabaki dezu?
- Itsas-kapitan, erantzun zuen Olarra-txikik, bete-betea eta ausarki.
- Kapitan, beraz? Hmmm... aitona sendatzen zaigula uste det.

* * *

Ta alaxe gertatu ere. Erabateko sendaketa izan zan hura. Len ere, mutikoa ikusi bezin laister, Olarra zarra berpizturik agertu zan. Gaixotasunak argal eta indargabeturik zeukan, baña billoba estutu zuten'beso aiek... ba-zuten indar!

— Bueno aita —esan zion semeak— ba aldakizu zer erabaki duen Xantik? Itsasgizon izan bear duela...

— Zer? Ori dek, ori Xanti! —uju egin zuen, oiean eseriaz. Beti izan zera zu pin-piña... bai egia!

— Bai —erantzun zuen Olarra-txikik.—Baiñan nik nai detena da, zu etortzea nerekin Lekeitio'ra, sarrerako esamiñetara.

— Ni beraz, e? —esan zuen agureak, arrosko.—Ta, zenbat egun palta dira?

— Ogei.

— Joan bearko dezu bai —tartetu zan On Benantzio— Xanti Olarra, itsas-otso egiazko baten laguntzapean bear du Itsas-Eskolara sartu. Ta ain gutxi gelditzen dira gure egunetan...!

— Bai, alajainkoa! Joango naiz, poz-pozik gaiñera! Nere kontura, Xanti, nere kontura.

— Baña, ortarako, ederki jan bearko dezu —esan zuen errañak.—Asko argaldu zera eta, baldin ondo jaten ezpadezu egun abentan, ez dezu joateko indarrik izango. Badakizu On Luzio'k esana: Sendatzeko, jan bear...

— Tira ba, ekarri zadazu txuleta bat oraintxe!

...Ez zuten aiek konprenitzen Olarra zarra sendaturik baze-goela.

* * *

Irailaren goiz batean, —egoaize bigun batek arboletako ostro igarrai zabuka, udazkenaren etorrera iragarri nai ziela iduri— Lekeitio'n azaldu ziran Xanti ta aitona. Ez biak bakarrik. Mutikoaren gurasoak eta baita On Benantzio Amube ere, antxen ziran, aren sarraldia ikusteko asmoz.

Baña, Itsas-eskolaren ate-aurrera elduta, aitonak, —makilla bat zeraman onek, oso gogoaren kontra, On Luzio'k agindua— aiengana itzulita:

— Zuek or kanpoan geldi zaitezte gure zai. Gauza abek ez dira txantxetan artzeoak-eta, esan zien boz aginkor batez, korsario-ontzi bateko zubian egon balitz bezela.

— Baiñan, guk...

— Ez, ez ez. Ez iñola ere. Pamilitarren bigunkeriak dira oiek! Ez degu emen oien bearrrik! Nerekin sartu bear du Xanti, nerekin bakarrik. Gero, nai badezute, joan gindezke noranai, sarraldia ospatzeko. Bai?

Bearko!

Eta, aitona ta billoba, Eskolako-atetik barrena ezkutatu ziranean —tente tente, arro arro, pausuak irmo— Xanti'ren amak biziro estutu zuen senarraren eskua.

— Jainkoaren naia da au —esan zuen, ama euskaldunen etsipen bizkorrarekin— Onerako izan dedilla!

On Benanantziok orduan —esakun-zalea izaki, eta berak ere barrua ikutuxea euki— zerbait esan bear zuela eta:

— Ez zaitez larritu, andrea! —esan zuen bat-batean, geldi-geldi ta arranditsu— Euskaldun jatorra da mutilla, eta jatortasuna ez da sekulan ustel ateratzen...

Madrillen, 1969
R. BOZAS-URRUTIA